

Türkiye'de...

Neden «Bölücülük»?

1979 Nisan başından beri, Türkiye'nin politik-ideolojik ortamının başlıca ve belirleyici konusu «bölücülük» tür. 3 Nisan'da açıklanan Millî Güvenlik Kurulu bildirisinden sonra bu konu, şaşırtıcı bir hızla ağırlık kazanmış ve kısa süre içinde bütün siyasal gelişmelerin öncelikle «bölücülük» ile ilgisinin arandığı ve bulunduğu bir ortam oluşturulmuştur. 6 bağımsız bakan olayında, CHP'den üç milletvekilinin istifa gerekçesinde, sıkıyönetimin uzatılması üzerine tartışmalarda, Feyzi-oğlu'nun o tartışmalar sırasında tartaklanması olayında ve hatta 1 Mayıs gösterilerine ilişkin haberlerde, sonuç olarak Nisan ayının tüm önemli siyasal olaylarında «bölücülük» deyimini önplanda idi. Kamuoyunun ilgisini öncelikle bu konu üzerine yoğunlaştırılmıştır.

Bununla da kalınmamış ve Başbakan Ecevit sayesinde «bölücülük», ideolojik-politik akımların değerlendirilmesinde, tasnifinde başlıca ölçüt haline getirilmiştir. 6 Nisan'daki basın açıklamasında Ecevit, Türkiye'de «sağcı görünerek veya solcu görünerek ırkçılık yapmaya kalkışanlar» olduğunu ilân ederek kamuoyunun «görünüm»lere aldırması gerektiğini, özünde bölücülük yatan hareketlerin, «saygı değer ve iddialı görüntü»ler altında saklandığını ilân etti. Bu «saygı değer ve iddialı görüntü» deyimleriyle, sol siyasal hareketlerin ulusal sorunla ilişkin olarak savundukları «ulusların kaderini tayin hakkı» gibi evrensel saygınlığı olan bir ilkenin ve enternasyonalizm gibi kapsama gereği «iddialı» olan kavramların kastedildiğini çıkarmak zor değildir. İrkçi ödükları cümlelerin malûmu olan faşistler yanında, sol —sosyalist— hareketin de aynı biçimde «ırkçılıkla» itham edilmesi, bu iki kökten karşıt hareketin aynı «ırkçılık» potasına yerleştirilmeleri «bölücülük» üstüne kampanyanın görüldüğünden öte bir hedefi olduğunun belirtisidir.

Bölücülük üstüne kampanyanın görüldüğünden öte bir hedefi olduğunun ikinci bir belirtisi —kanıtı— da, aynı zamanda başlatılan «ikincil» bir kampanyadır. Hatırlanacağı üzere Ecevit, 6 Nisan konuşmasında ayrıca «İran'da olup bitenlere bakarak daha doğrusu İran'da olmaya başlayıp da henüz nasıl biteceği belli olmayan gelişmelere özenerek, Türkiye'de birtakım hareketlerin başlayacağını sanan yabancı çevreler olduğu gibi, başlatabileceklerini sanan bazı iç çevrelerden de sözetti uzun uzun. Ecevit'e göre bunlar «laik devleti cılız sesleriyle sarsabileceklerini» sanmakta; «sağ ve sol görünümü ırkçılık hareketleri ise «bölge-miz ve bölgedeki ulusları kendi içlerinden bölmeye» çalışmaktadırlar. Ecevit Türkiye devletinin her iki akımın karşısında; «Atatürk'ün milliyetçilik ve laiklik anlayışı ile, o anlayışa sınıksız sarılarak» korunacağını,

kesin kararlı ve müsamahasız davranacağını ilân ediyordu.

Ardından 7 Nisan'da içişleri bakanının ilgilie değer konuşması geldi. Bakanlığın düzenlediği bölge valileri toplantıları serisinden olan Marmara bölge toplantısında bakan H. Fehmi Güneş, konuşmasının özü, özeti olan şu sözleri söylüyordu:

«Suç örgütlerinin eylemleri **Türk demokrasisini oluşturan kurumlara** yöneliktir. Yani devlete yöneliktir. Yani **siz yöneticiler bu nedenle** bu olayda tarafsınız. **Devletten yana tarafsınız.** Bu tür olaylara karşı **taraf olmanın tavrını koymak gerekmektedir.**» (a.b.c.)

Konuşma çok ilginçtir. Dikkatle bakılırsa, bildik bazı kavramlar arasında bundan önce söylenmeyen veya böyle ifade edilmeyen, vurgulanmayan bağlantılar, eşitlikler kurulduğu ve bazı yeni kavramların kullanılmakta olduğu görülecektir. Örneğin «Türk demokrasisini oluşturan kurumlar» kavramıyla ne kastedildiği belirsizdir. Gerçi bunların «devlet» anlamına geldiği söyleniyor gibidir, ama bakanın burada «Türk demokrasisini oluşturan kurumlar», «yani devlet» derken hiç de somut devlet güçlerini, kuruluşlarını, parlamento v.b. kurumlarını kastedmediği seziliyor. Taraf olmak zorunluluğundan, devletin bir taraf olduğu görüşünden söz ederken de bu kavramların bilinen anlamlarının kapsamadığı bir şeyi daha ifade etmek istediği için «devletten yana taraf olmanın tavrını» gibi yeni bir ifadeye gerek duyuyor.

Kilit deyim «Türk demokrasisini oluşturan kurumlar» deyimidir. Bununla ne kastedildiğini açık seçik söylemeyen bakan, konuşmasının devamında «yöneticiler»e bazı eylemleri örnek gösteriyor. Bunlar, yöneticilerin «devletten yana taraf olmanın» tavrını gösterecekleri eylemlerdir. Çünkü «Türk demokrasisini oluşturan kurumlar»a yöneliktirler. İşte bunlara bakarak Bay H. Fehmi Güneş'in sözkonusu deyimden ne kastettiğini çıkarabiliriz:

«Atatürk Cumhuriyeti'nin ve demokrasisimizin ilkelerine, Anayasamıza ve yasalarımıza rağmen bir kentin sokaklarında başka rejimlerin özentileri sergileniyorsa, Türk dilinden başka dille Türk alfabesinden başka yazı ile suç niteliğindeki yazı ve sloganlar sergileniyorsa ve sorumlular önlem almıyorlarsa, devletin o kentteki temsilcileri devletten yana tavır koymuyorlar demektir...»

«Başka rejimlerin özentileri» ifadesi ile kastedilenin

şöyalizmi öven yazılar olduğu belli. «Türk dilinden başka dil» denilirken Kürtçe'nin, «Türk alfabesinden başka yazı» denirken bazı dinci akımların Arap alfabesiyle yazdığı duvar ve pankart yazılarının kastedildiği de açıktır. O halde şu anda «Türk demokrasisini oluşturan kurumlara yönelik» olarak nitelendiği «suç örgütleri'nin sosyalist harekete dahil gruplar, Kürt kökenli siyasal hareketler ve İslamcılık akımı olduğunu söylemektedir.

Ecevit'in az önce sözünü ettiğimiz basın açıklaması aynı içerikte idi. İçişleri bakanının konuşmasına değinmemizin nedeni bu içerik birliğini göstermek değil, bu içerik doğrultusundaki idari-tekniik düzenlemelere girilmiş olduğuna işaret etmektir. Hatırlanırsa göreve başladığı 1979 başından beri İçişleri bakanı pek ortarlarda görünmüyordu. Hatta Mart ayı içinde basında bir İçişleri bakanımız var mı yollu yazılar bile çıkmıştı. Mart sonlarından itibaren seri bölge valileri toplantıları ile sahnede görünen İçişleri bakanı, gerek burarlarda yaptığı konuşmalar ile, gerekse bakanlığınca hazırlanan bazı yasa tasarıları ile göstermektedir ki; üç aylık sessiz çalışma dönemini boşa harcamamıştır. Burada İçişleri bakanlığınca hazırlanan o son derece önemli «olağanüstü haller yasası»ndan ne yazık ki söz edemeyeceğiz. Anlaşılan odur ki CHP hükümeti, Maraş olayları ertesinde, bu olayla iflasi belgelenen «düzeni ve devleti restore etmek» amacına yönelik politikalarını yeniden gözden geçirmek, değiştirmek çabasına girmiştir. Mart ayı ortasından itibaren peyderpey açıklanmasına ve uygulanmasına başlanan «ekonomik önlemler paketi» ile düzenin ekonomik bunalımına çözüm getirilmek istenmiştir. Nisan başında Millî Güvenlik Kurulu bildirisini ile başlayan ve odağında «bölücülük» kavramının yer aldığı ideolojik-politik kampanya ile de, varolan siyasal bunalımın çözüm koşulları oluşturulmak istenmiştir.

Gerek ekonomik ve gerekse ideolojik-politik önlemlerin ilk ve temel özellikleri, bunların «restorasyon» ile hele sosyal-demokratik bir restorasyon ile ilgileri olmamasıdır. Ekonomik önlemler ile CHP'li hükümet, varolan ekonomik işleyişe «sosyal demokratik» denilebilecek hiçbir müdahalede bulunmamıştır. İktidarda bulunduğu ilk yıl içinde aldığı çeşitli ekonomik önlem kararlarına kendi programından esinlenmiş bazı öğeleri eklemeye çalışan CHP'li hükümet, bu en kapsamlı önlemler paketinde bunu da terk etmiştir. CHP ekonomik önlemlere ilişkin paketi oluştururken adeta 1965 sonrasında büründüğü «sosyal-demokrat» kimlikten soyunarak yeniden eski, geleneksel CHP kimliğine dönmüştür. İflas halindeki devleti ekonomik bakımdan güçlendirecek ve bu yollar toplumun ekonomik bunalımdan çıkışını sağlayacaktır.

Bu eski kimliğe dönüş, Nisan başında Millî Güvenlik Kurulu bildirisinde, Ecevit'in ve İçişleri bakanının açıklamalarında dile getirilen yeni ideolojik-politik yaklaşımda çok daha belirgin olarak görülmektedir. Az önce kısmen üzerinde durduğumuz Ecevit'in ve İçişleri bakanının konuşmalarında açıkça görülmüyordu bu. «Devleti korumak», «Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı» ve «laik devlet» gibi geleneksel CHP'nin karakter belirtici kavramları şimdi artık CHP'li hükümet ve parti sözcülerinin dilinden düşmemektedir. CHP hükümeti,

ülkedeki siyasal bunalımın çözümü sorununa bu kavramlarla belirlenen bakışı içinde ve onun gerektirdiği «tavırları» olarak eğilmektedir.

İkiye değer bir nokta AP'nin bu yaklaşıma ilişkin tutumudur. Ecevit'in 6 Nisan'daki konuşmasından sonra hız kazanan «bölücülük» ana temalı tartışmalar dikkatle izlendiğinde görülür ki AP, örneğin bir CGP veya MHP gibi konuya şevkle dalmamış, «bölücülük» konusunu CHP aleyhine kullanma imkânını veren «altı bakan olayında» ve üç CHP milletvekilinin istifasında öteki muhalefet partilerinin tüm zorlamalarına karşın, ihtiyatlı davranmış, hatta güç durumunda olan CHP'nin üzerine bilinçli olarak gitmemiştir. Öyle gözükmemektedir ki AP, CHP sözcülerinin «Atatürk milliyetçiliği», «laik devlet» sloganlarıyla ve «bölücülüğe» karşı olmak ekseninde başlatıp yürüttükleri ideolojik-politik kampanyadan hoşnuttur ve buna tıpkı CHP gibi, «Türk demokrasisini oluşturan kurumların sağlanmasını için önemli bir girişim» olarak bakmaktadır. Yani AP ve CHP, ülkede varolan siyasal bunalımı «demokrasi platformu»nda çözebilmek için «bölücülük» ana temalı bu kampanyanın önemine birleşmekte ve eğer başarılı-bilirse «demokrasi»nin rayına oturacağını kabul etmektedirler. Bunun için aralarında zımnî bir anlaşma var gibidir.

Yazımızın başında «bölücülük» temalı kampanyanın göründüğünden öte bir hedefi vardır derken kastettiğimiz buydu. Ayrıca ekleyelim ki CHP ve AP düzenin başlıca partileri olarak bu kampanyayı başlatırlarken örneğin Maraş olayı ertesinde olduğu kadar endişeli değillerdir. O zaman faşist hareketin çeşitli yollarla ülkedeki bunalımı «demokrasi-dışı» bir platformda çözmeye çalışacağı güçlü bir ihtimaldi. Fakat Nisan başlarında her iki parti de bu ihtimalin önemli ölçüde azaldığı kanısındadırlar.

Henüz giderilmeyen siyasal bunalımın «demokrasi» platformunda çözümlenmesine çalışılacağı büyük ölçüde belirlenmiş gibidir. «Atatürk milliyetçiliği», «laik devlet» kavramları işte bu noktada önplana çıkarılmaktadır. Çünkü, İçişleri bakanının konuşmasında kullandığı «Türk demokrasisini oluşturan kurumlar» deyiimi söz konusu kavramlarla ilgilidir.

Şüphesiz ilk bakışta Atatürk milliyetçiliği ve laik devlet gibi kavramlarla «demokrasi»nin ilgisi kurulamaz. Ancak sözkonusu kavramların tarihsel içerikleri, daha doğrusu, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş sürecine ilişkin olgularla bağlantısı, bu gerçek içerikleri ile düşünüldüğünde, varolan durumda «demokrasi» platformunun oluşturulması için zorunlu kavramlar oldukları ve aynı zamanda belirli tavir biçimlerini anlattıkları ortaya çıkmış olur. Böylesi bir bakış bize aynı zamanda «bölücülük» kampanyasının gerekçesi olarak sunulan ülke-içi ve bölgesel (Ortadoğu - özellikle İran) gelişmeleri daha kapsamlı ve gerçek ağırlıkları ile kavramak imkânını verir.

Şu anda «bölücülük» denilmekle kastedilen şey, Kürt halkının, ulusunun varlığından, varolan durumundan hareket ederek, «kendi kaderini tayin»den, kültürel özerkliğe kadar değişik içerikte çözümleri savunmaktır. Programında bu çözümlerden herhangi birine yer veren her siyasal akım, bunu hangi bağlamda, nasıl bir genel program içinde savunduğuna bakılmaksızın aynı «bölücü» sıfatı ile nitelenmektedir.

Birikim 50-51/16

Kürtlerin ayrı bir devlet kurmasını, ya da belirli bir siyasal-kültürel özerklik statüsü kazanmalarını v.b. amaçlayan hareketler Cumhuriyet döneminin başından beri varlıklarını sürdürdüler. Bu bakımdan «bölücülük», «bölücülük tehlikesi» denilen şey Türkiye siyasal ortamında her zaman gündemde idi. Ancak Cumhuriyet tarihinin tümünde, hatta Kürt kökenli isyanlar olurken bile, devlet, Kürt bağımsızlık hareketini bu «tehlikeyi», Cumhuriyete yönelik diğer «tehlike»lerden —örneğin komünizm ve anti-laik, İslamcı hareket— ayırdetmiş, eylemdeki tüm müsamahasızlığına karşın hiç değilse politik-ideolojik düzeyde bugün Nisan 1979'da yapıldığı gibi çarpık bir kategoriye yerleştirmeye çalışmamıştır. Oysa şimdi devletin en yetkili kişisi, Başbakan Ecevit, ülkedeki tüm siyasal akımları Kürt sorununa karşı tutumuna göre tasnif etmekte, Kürt halkını yok sayan faşistleri «sağ görünümüü ırkçı» Kürt halkının varlığından ve varolan durumundan hareket ederek çeşitli çözümler öneren tüm sosyalist hareketi de «sol görünümüü ırkçı» olarak nitelenebilmektedir.

Bu tür bir tasnife katılmasalar bile, Türkiye'nin varolan siyasal durumuna tıpkı Ecevit gibi Atatürk milliyetçiliği açısından bakanlar, ülkede Kürt sorununun tehlikeli boyutlara vardığı, varabileceği yargısına ve dolayısıyla «bölücülük» aleyhine genel bir kampanyaya girişilmesi gereğine varırlarken özellikle dikkat çektikleri olguların ilki İran'daki Kürt hareketi, öteki ise ülkedeki Kürt kaynaklı hareketlerin son aylarda yaptıkları bazı eylemlerdir.

Şah diktasının yıkılışından sonra İran'ın güney batısında yaşayan Kürt halkı için özerklik isteyen hareketin güçlendiği görüldü. 1945'in ünlü Kürt Mehabat Cumhuriyeti'nin kurulduğu bu bölgedeki hareket ile, Kürt bölgesinin kuzeyinde yaşayan ve İran'daki İslami harekete geniş ölçüde katılan Azeri halk arasında şiddetli çatışmalar oldu. Özerklik yanlısı hareket Bazen-gan hükümetinin resmi güçleriyle de çatıştı. Şu anda hareket, kendisine verildiği söylenen özerklik vaadinin gerçekleşmesini beklemektedir. Bu yüzden durulmuş gibidir ama İran'daki gelişmelere göre her an yeniden ve daha yaygın biçimde ortaya çıkabilecektir.

Bu hareketin, Barzani önderliğindeki Irak Kürt hareketinin yenilgisinden sonra önemli boyutlara varan bir iç bölünme ve umut kırıklığı yaşayan Irak ve Türkiye'deki Kürt hareketleri üzerinde güçlendirici bir etki yaptığı şüphesizdir. Fakat aynı durum Kürtlerin yaşadığı genel alan üzerinde hükümler üç devleti de yeni birtakım önlemler almaya itmiştir. Türkiye ve Irak arasında en yüksek düzeyde devlet görevlileri kanalıyla yapılan görüşmeler ve her iki devletin İran'daki yönetime yaptığı çağrılar ilk akla gelen kanıtlardır.

«Bölücülük» aleyhine kampanyanın «iç» gerekçeleri de vardır. Şimdilerde en çok konu edinilenler Mart ayı içinde Cizre ve Batman'da yapılmış mitinglerdir. Bu mitinglerde peşmerge giysili pürsilah kalabalıkların toplandığı söylenmektedir. Bir süre önce de Doğu bölgesinde büyük çapta silah ve cephane depolandığına ilişkin haberler duyulmuştur. Yıllardan beri ülkenin başlıca şehirlerindeki duvarlara, gösterilerdeki pankartlara yazılan Kürtçe veya Kürt halkının taleplerine ilişkin Türkçe sloganları gören, işiten Kürt olmayan geniş kesimler, silahlı gösteriler ve silah depoları haberleri

peşpeşe geldiğinde ülkenin bir kere daha bir Kürt isyanı eşiğinde olduğu düşüncesine kapılmazlık edemezdi.

Toplumun Kürt halkınca desteklenen ve onun varolan durumunu değiştirecek önerileri savunan her tür harekete karşı tepki duymasını amaçlayan «bölücülük» aleyhine kampanya bu koşullarda hızla yaygınlık kazandı.

Bu yaygın kampanya sürerken ve onunla aynı anda bir diğer konuda gündeme getirilmişti. Ecevit'in 6 Nisan konuşmasında en az «bölücülük» konusu kadar üzerinde durulan «laik devleti sarsmaya yönelik» hareketler konusu idi bu. Bu hareketlerin de «tehlikeli» boyutlara vardığı söyleniyor ve Mart sonu ile Nisan başında yapılan Adapazarı ve Tatvan mitingleri örneği veriliyordu. Bu mitinglerde Arap alfabesiyle yazılmış anti-laik, İslamî toplum devlet-talebine ilişkin sloganların yer aldığı pankartlar taşınmıştı.

Devletin resmi deyişle «laik devleti sarsmaya yönelik» hareketin, İran'daki son gelişmelerle bağlantısı çok daha kolay kurulabilmektedir. İran'daki İslami toplum amaçlayan hareketin, Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan beri var olagelen anti-laik nitelikteki hareketlere güçlü bir ivme kazandırdığı, bir canlılık getirdiği herkesçe gözlemlenebilmekteydi. Fakat asıl önemli nokta şudur ki İran'daki hareket, Türkiye'de öteden beri «İslamcı» genel etiketi altında toplanan ve aralarında ancak nüans düzeyinde farklılıklar olduğu varsayılan çeşitli grup ve eğilimler arasındaki köklü ayırım noktalarını açığa çıkarmış ve genel «İslamcı» hareket platformunda yeniden şekillenmelere, saflaşmalara yol açmıştır. Libya'daki Kaddafi önderliğindeki hareketin önemli etkisiyle başlamış ve bir noktaya gelmiş olan genel «İslamcı» çevre içindeki hareketlenme ve tartışmalarda uç veren eğilimler, İran'daki hareketle iyice belirginleşmiş ve daha şimdiden karşı saf lar oluşmuştur. Bu konu üzerinde az sonra yeniden duralacağız, ancak şunu belirtelim ki genel «İslamcı» hareket içindeki bu ayrışma ve hareketlenmeler onun zayıflaması biçiminde yorumlanmamalıdır. Sayısal gücü hakkında kesin verilere pek sahip değiliz ama şurası açık bir olgudur ki özellikle İran'daki hareketle köklü benzerlikleri olan radikal diyebileceğimiz İslamcı akımlar yeni dinamik ve genç kadrolara sahiptir. «Laik devlet»e yönelik hareketin «tehlikeli» hale geldiğini işleyen yayınlar üzerinde en fazla durduğu Adapazarı ve Tatvan mitingleri, bu eğilimin egemen olduğu örgütlenmelerce düzenlenmiştir.

Buraya kadar yazdıklarımızdan çıkan ilk sonuç şudur: İran'daki gelişmeler iki yönüyle de Türkiye devletini ilgilendirmektedir. İran olayının asli çizgisi olan «İslamî devlet-toplum» hareketi büyük çoğunluğu İslam olan Türkiye toplumunda uyandırdığı etkiler yanında, Cumhuriyetten bu yana var olagelen «İslamcı» akımın dinamik ve radikal bir kimlik kazanarak güçlenmesine yol açmıştır. Ve yine İran olayının bir parçası olan İran Kürdistan'ındaki özerklik yanlısı hareket, Türkiye'deki benzer amaçlı hareketlerin yeni bir güç kazanmasına yol açabileceğinin yanısıra, daha da önemli olarak İran, Irak ve Türkiye'deki Kürt hareketlerinin birleşebileceği bir pota da olabilecektir. Türkiye ve Irak devletleri arasında İran'ın da katılmasına ça-

Birikim 50-51/17

İşilan temasların sıklaşması bu sonuncu ve daha kapsamlı ihtimal yüzündendir.

Bunlar ilk ve kolaylıkla görülebilen sonuçlardır. Ancak yazımızın başında öne sürdük ki Türkiye'de şu anda yürütülmekte olan «bölücülük» ve «laik devleti sarsmaya yönelik hareket»leraleyhtarı kampanya, özel olarak Türkiye toplumunun yaşamakta olduğu siyasal bunalımın çözülmesi için temel önemdedir. Henüz İran'daki hareket bilinen başarı noktasına varmamışken böyle bir yargıda bulunamazdık. Yani o koşullardan çözüm aşamasına gelmiş olan Türkiye'deki siyasal-toplumsal bunalıma «demokrasî» platformunda çözüm arayan düzen partileri için böylesi bir kampanya zorunlu değildi. Ancak İran olayları durumu değiştirmiştir. İran'daki gelişmeler, siyasal-toplumsal bunalıma aranan çözümün «devleti restore etmek»le sınırlı kapsamının değişmesini gerektirmiş, çözümün «devletin temellerini» sağlamlaştırmak, korumak planında aranmasına yol açmıştır. Öncelikle açıklamaya çalışacağımız nokta burasıdır. O zaman neden dolayı CHP'nin gerek ekonomik ve gerekse siyasal planda sosyal-demokratik kimliğini geri plana atarak, Atatürk milliyetçiliği ve laiklik vurgulamalarıyla, geleneksel, «devletin rucusu» CHP kimliğiyle ortaya çıkma gereğini duyduğu; öteden beri savuna geldiği devleti çağdaş demokratik bir biçime kavuşturma tezini bırakarak devletin temellerini korumak tezinin bayraktarlığını yapmaya başladığı kavranabilecektir.

*

«Atatürk milliyetçiliği» tezi ve kavramı, Türkiye toplumunun etnik yapısı ve devletin hükümlerine alanına ilişkindir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin varolan sınırlarının değişmezliği ve bu sınırlar içinde yaşayan herkesin etnik kökenlerine bakılmaksızın Türk sayılması bu tezin özüdür. Kolayca çıkarılabileceği gibi sözkonusu tez bu yapısı nedeniyle yalnızca ülke içindeki Kürt halkının aynı bir ulusal varlık olmasını yadsımlamakla kalmaz, aynı zamanda Kürt halkının başlıca üç ayrı devlet içinde azınlık bir topluluk olarak kalması sonucunu veren bölge devletler arası sınırların korunmasını da temel alır. Türkiye devleti, Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan bu yana kurulmasına ve yaşatılmasına «özel olarak çalıştığı» Sadabad, Bağdad, CENTO, RCD gibi paktlarla ve ikili devlet anlaşmaları ile, bu temel ilkeleri ayakta tutmak uğraşını vermiştir.

«Atatürk milliyetçiliği» tezinin, Kürt sorununa ilişkin bu özel önemli ögesi, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti devletinin Osmanlı devletinden aldığı mirasıdır. Osmanlı devletinin İran ile yıllarca süren savaşlardan sonra imzaladığı Kasrı Şirin anlaşmasında çizilen Doğu sınırları, üç yüzyıl korunmuş ve Cumhuriyetten sonra da değişmemiştir. Osmanlı-İran barışı ve daha sonraki Türkiye-İran barışı, bu sınır üzerinde ve o sınırın Kürtlerin yaşadığı bölgeyi ikiye bölmesi gerçeği üzerine oturmuştur. Kürt bölgesinin kuzeyinde ise sınır mezhep esasına göre çizilmiş, Şii Azeriler İran kesiminde kalacak biçimde düzenlenmiştir.

Atatürk milliyetçiliği tezinin Kürt sorunu ile dolaysız ilişkisi olmasına karşılık, Türkiye Cumhuriyeti'nin öteki belirleyici tezi «laiklik», Kürt sorunu ile dolaylı ama hiç de önemsiz denemeyecek biçimde ilişkilidir.

Şöyle ki; Osmanlı devleti döneminde Kürt bölgesi beylikleri yarı-özerk statüye sahiptiler. İşlerinde bağımsızdılar ve sahip oldukları topraklar üstünde tek otoriteydiler. Osmanlı merkezî devleti, belirli taahhütleri yerine getirmeleri koşuluyla onlara bu statüyü vermişti.

Ancak, Osmanlı devletinin yerine yeni Cumhuriyet devleti laik bir devlet olarak kurulurken, aynı zamanda bu duruma da son vermek, devletin merkezi otoritesini burada da ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi geçerli kılmak istemekteydi. M. Kemal önderliğindeki ekibin kesin kararı buydu.

Sünni Kürt aşiretlerinin büyük kısmının katıldığı Şeyh Said isyanının asıl çıkış nedeni buradadır. İsyanın amacı Kürt bölgesinde yüzyıllardır süren yarı-özerklik durumunun korunmasıdır. Hareketin dinsel sloganlarla ortaya çıkması, bölgenin feodal yapısının doğal gereği olmaktan çok, ya da onun yanısıra belli bir siyasal stratejinin de gereğidir. Çünkü aynı tarihlerde Bağımsızlık Savaşının önder kadrolarının bir bölümünün de katıldığı bir muhalefet hareketi de vardır. Bunlar CHP'den ayrı bir parti kurmuşlardır. Laik devlete ve aynı zamanda Kürt bölgesinin merkezi denetim altına alınmasına da karşıdılar. Şeyh Said önderliğindeki isyan, dinsel sloganlarla ve laik devlete karşı olduğunu ilân ederek ortaya çıkmakla özellikle bu muhalefetin desteğini almak, onunla ittifak etmek istemişti. Bunu bilen Kemalist yönetim isyanı bastırırken sözkonusu muhalefet partisini de (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) kapattı ve yöneticilerini isyancıların yargılandığı mahkemelere gönderdi.

Laik devlete karşı en büyük eylemli karşı çıkış olan Şeyh Said isyanından sonra «anti-laik» hareket, devletin aldığı diğer önlemler sonucunda tamamen bir yeraltı hareketi olarak kendini sürdürdü. Ancak dikkate değer bir noktadır ki bu tür hareketler Sünni Kürt bölgesinde ülkenin kalanına göre daha güçlü olarak var olageldiler. Cumhuriyet dönemi boyunca öne çıkmış hemen her «anti-laik» hareketin Sünni Kürtler ile başları vardır. Bu Doğu bölgesi dinî karakterdeki siyasal hareketlerin en güçlü olduğu yöre olma özelliğini koruyagelmiştir. Nitekim MSP'nin 1973 ve 1977 seçimlerinde aldığı oyların dağılımı bunu çok açık gösterir. Şu nokta özellikle ilgiye değerdir: MSP 1977 seçimlerinde 1973'e göre önemli oy kaybına uğramış, ancak yalnızca bu yörede oy gücünü olduğu gibi korumuştur.

Burada şu önemli gerçek ortaya çıkmaktadır. Sünni Kürtlerin yaşadığı bölge, Türkiye Cumhuriyeti devletini —ya da demokrasisini— oluşturan temel kurumların her ikisinin de özel sorunudur. Bu «temel kurumlara» tepki ülkenin hemen yalnızca bu yöresinde kaynaşmış, bileşik bir tepki halinde sürüp gelmiştir.

Bu tarihî olgu; sözkonusu yörenin ülkenin batısından farklı bir üretim aşamasını yaşıyor oluşu, ekonomik ilişkilerin zayıflığı olgularıyla birleşince büsbütün önem kazanmakta ve deyim yerindeyse Türkiye devletinin «yumuşak karnı»nı oluşturmaktadır.

Gelmiş geçmiş tüm hükümetler bu olgunun tamamen bilincindedirler. Çeşitli hükümet değişikliklerine ve bunlara paralel olarak pek çok alanda devlet politikalarının önemli ölçüde değiştirilmiş olmasına karşın, «Doğu politikası»nın hemen her devirde aynı kalışı bunun kanıtıdır.

Birikim 50-51/18

Ancak, İran olaylarının odağında yer aldığı tarihi konjonktür, eski durumun kökten denilebilecek biçimde değiştiğini gösteren olgularla doludur.

İlk olgu, Türkiye'deki genel deyişle «dinci-İslamcı» hareketin son yıllarda geçirdiği önemli iç evrimdir. Yakin döneme kadar yalnızca Cumhuriyet öncesinin bazı kurum ve kuruluşlarının yeniden getirilmesini savunan ve bu yüzden İmam hatip okulları, Kur'an kursları gibi tavizlerle yetinebilen ve gerek bu kuruluşlar çevresinde ve gerekse tarikatların dışı kapalı dünyasında yaşamaktan öte bir amacı olmayan genel «dinî hareket»te artık bu çerçeve ile yetinmeyen radikal diyebileceğimiz akımlar çıkmaktadır. Bunlar İslamî düşüncüyü yeniden kaynaklara dönerek yorumlamakta ve onu çağdaş toplumun bunalımına karşı alternatif bir dünya görüşü, bir hayat tarzı, bir toplum düzeni olarak sunmaya çalışmaktadırlar. Bu süzhesiz ıddialı ve atak girişimler, ayrıca İslam dünyasının tarihî mezhep ayrılıklarını asmak eğilimindedir. Sünni kökenli olmakla birlikte, sünnilik ile şiiilik arasındaki tarihî kopukluğu gidermek ve her ikisini de aynı «İslam» potasında, az önce sözü edilen İslamî toplum düzeni ekseninde birleştirmek, kavnaştırmak istemektedirler.

Daha henüz İran'daki bilinen gelişmeler buünkü noktasında değışiken Türkiye'deki «İslamî akım» içinde sözkonusu eğilimler uc vermiş idi. İran'daki gelişmeler bunları hızla aştırdı ve çok acemeden özellikle İslamî hareketin genç unsurlarınca hemen tamamen benimsendi. Şu anda MSP'nin acentlik içindeki varlığını havrak edinen eğilim acemendir. Gazetelere konu olan ve İçişleri Bakanının konuşmasında özellikle vurgulanan Arapça yazılmış sloganların hav aştırdığı Adnanazari ve Tatvan mitingleri bu dernekçe, tertiplenmiştir.

İkinci olgu, İran'daki İslamî hareketin. Doğu bölgesinde üç yüzyıl askın süredir acemelliğini sürdürmüş olan Türkiye-İran sınır anlaşmasının davandığı acemeliği değiştirmiş olmasıdır. Az önce de belirttiğimiz üzere Kasrı Şirin'de çizilen Osmanlı-İran sınırı Kuzeyde Sünni ve Şii toplulukları birbirinden ayıran sınır üzerinden acemeli için adeta doğal bir sınırdı.

İran'daki İslamî hareketin çok önemli bir yanı da Şii ve Sünnilik arasındaki bir vili askın tarihî ayrılığı acema eğiliminde olmasıdır. Hareketin siyasal-ideolojik önderleri olan Ayetullahlar yıllardan beri aştırmaya çalıştıkları yorumlarda özellikle bu nokta üzerinde durmuşlardır. İran'daki hareketin Müslümanlık tarihî açısından bir devrim değerinde oluşu ilkin bundan ötürüdür.

Tıpkı İran'daki hareket gibi İslamî toplum sloanını öne çıkaran Türkiye'deki radikal dinci akım da Şii ve Sünnilik arasındaki tarihî ayrılığı asmak noktasında İran hareketi ile aynı fikirdedir. Kendisi Sünni kökenli olmakla birlikte Şii kökenli İran'daki hareketi tüm gücüyle desteklemekte, propaanda etmektedir. Oysa geleneksel «İslamcılık» etiketi altında ver alan eğilimlerin bir kısmı, hem İslamî toplum konusunda diğerleri gibi düşünmemekte ve hem de Şii ve Sünnilik ayrımının uzlaşmaz olduğu noktasında diretmektedirler. Bu yüzden radikal dinci akım ile araları gittide açılmakta ve çıkardıkları yayın organlarında özel-

likle Şiiğin İslam dışı olduğunu söyleyen veya en azından güçlü biçimde ima eden yazılara ağırlıkla yer vermektedirler. (Örneğin *Sebil*, *Ufuk*, *Nesli*, *Yeniden Millî Mücadele*, *Gerçek* ve *B. Gazete* gibi dergiler ve bunlar paralelinde günlük gazeteler) Öte yandan genel İslamî hareket içinde hızla güçlenen ve özellikle genç militan unsurları etrafında toplayan radikal İslamcı eğilim ise, yayınlarında Sünni-Şii ayrılığını sürdürmeye çalışanları suçlamakta, «tefrika»nın —ayrılığın— sona erdirilmesi çağrısını yapmakta ve İran'daki hareketin temel İslamî değerlere ne denli sahip çıktığını (Tevhid örneğinin) Bu eğilim özellikle Sünni Kürt bölgesinde ağırlıktır ve yayın organı *Tevhid'in* (Eski Sura) bu bölgede 30.000 gibi çok yüksek bir sayı dolayında tiraja sahip olduğu söylenmektedir.

Bu olgu az önce değışilen üç yüzyıllık Türkiye-İran sınır dengesini doğrudan ilgilendirir. Sınırın en kuzeyinde, başlangıç yerinden ortasına kadar olan kısmın İran'da kalan tarafında yaşayan Şii Azeriler ile Türkiye tarafından kalan ve çoğunluğu Sünni Kürt olan topluluklar arasında yüzyıllardır mezhep ayrılıkları nedeniyle ilişki yok gibi idi. Oysa şimdi her iki tarafta da bu ilişkisizliğin sona ermesi sonucunu verecek gelişmeler olmuştur. Hem mezhep ayrılıklarını asmaya yönelen ve hem de «İslamî toplum» sloanını altında —en azından şimdi— büyük çekici güce sahip bir hayat tarzını oluşturma mücadelesini öneren bir anlayış, sınırın bir yanında egemen olmuş, öte yanda ise güçlü bir vavilma göstermektedir.

Devletlerin özünde değışile bile yöre halkları gözünde İran-Türkiye sınırının anlamı sorulmaya başlanmayacak mıdır?

*

Bütün bu olgular birarada düşünüldüğünde «bölücülük» kavranmasının yalnızca görünüşte etnik bir yanı olduğu görülür. Hatta su söylenebilir ki devlet, hükümet ve ana muhalefet sözcüleri «bölücülük» tehlikesinden söz ederlerken etnik kökenli kimlikli bir «tehlike»vi ağırlıklı olarak büyük bir ihtimal olarak değerlendirmemektedirler. Doğu bölgesinin «bölünmesi» tehlikesini oluşturan etmenler çok yönlüdür. Özellikle İran'daki olaylar ile Osmanlı ve Türkiye devletlerinin «Doğu politikaları»nın tarihî-sosyal zemini önemli ölçüde değişmiştir. Buraya kadar sözünü fazlasıyla etmediğimiz bir diğer değişiklik Kürt ulusal bağımsızlık hareketindeki bölünmeler ve hareketin sosyal programının sol içerik kazanmaya yönelmesidir. Ancak bu değişiklik —en azından bu evrede— sözkonusu bölünmeyi gidermediği gibi, sertleştirerek artırmıştır.

Dolayısıyla su söylenebilir ki, bugün devlet ve hükümet sözcüleri etnik karakterde bir ayrılıkçı hareketi, hattâ isyan «tehlikesi»ni kastederek ne denli propaganda yapıyor olurlarsa olsunlar, aslında pekala bilmektedirler ki bugün böylesi bir ihtimal gündemde değildir. Etnik kimlikli veya ulusal sorunu önplana almakla birlikte sol bir siyasal-toplumsal programı gerçekleştirmeye çalışan hareketlerden her biri, iç ayrılıkların bunca yoğun olduğu bir durumda, kesin sonuç almaya yönelik bir eyleme girişme gücüne sahip olmadığını bilmektedir. Bu sayılan nitelikteki hareketlerin

Birikim 50-51/19

şu anda gösterdikleri eylemlilik, o denli propaganda edilen mitingler v.b. tüm bunlar asıl olarak eğilimlerin kendi aralarındaki iç iktidar mücadelesine ilişkindirler.

Kürt ulusçu hareketleri ile radikal İslamcı akımın çatışmaya girmeleri durumunda devlet güçlerinin, düzeni sağlayıcı bir taraf olarak olaya müdahale etmeleri istenir bir şey olur ve ayrıca çatışmanın yıpratıldığı hareketlerin uzun süre toparlanamamaları gibi yararlı ek bir sonuç doğmaz mıydı?

Sanırım bu sorular, Ecevit hükümetinin «Kürt sorunu» karşısında çok «hassas» ordu ve yüksek bürokrasi çevrelerini sıkıyönetimin kapsayacağı iller konusunda ikna edebilmenin ipuçlarına götürür bizi. İran'da İslamî hareket zafer kazandıktan sonra değişen koşullar şüphesiz sıkıyönetimin bölgede yaygınlaştırılmasında en önemli etkeni. İran olayının niteliği, sözü edilen beklentiyi bir yana bırakmayı gerektirmedeydi çünkü.

Ancak Doğu bölgesinde şu anda rakip olması muhtemel iki siyasal-toplumsal gücün —ya da blokun—

varolması olgusu, «bölücülük» deyimimin egemen olduğu Nisan ayındaki siyasal gelişmeleri biçimlendiren etkenlerden biriydi. Çoğunluğunu Kürt kökenli bakanların oluşturduğu altı bağımsız bakanın, özellikle yine Kürt kökenli olan Ş. Elçi'yi hedef almaları, ilk kategoriye girenlerin radikal dinci eğilimin güçlenmekte olduğu yörelerin milletvekilleri olmaları olgusuyla elbette ilişkilidir. Doğu bölgesine ilişkin geleneksel devlet politikasının İran olayları nedeniyle gözden geçirilmesi zorunluluğunu doğurunca Nisan ayındaki tartışmalar, pazarlıklar bir yanıyla da uzun vadeli politikalar belirleninceye kadar yürürlüğe konulacak politikaların saptanması amacıyla yönelik olmuştu. AP'nin belirli bir çekimserlikle izlediği Nisan ayındaki gelişmelerin ilk sonucu bellidir: Doğu'da devlet politikası, Kürt ulusçu hareketlerini hedef almaktadır. Bu politika sosyalist harekete hemen hemen dolaysız bir saldırı yapılması imkânı da vermektedir. Tercih nedenlerinden biri de şüphesiz budur. Radikal dinci hareketin ise şimdilik «sırasını beklemesi» hesaplanmıştır.

—oOo—
OYUN

Aylık Tiyatro Dergisi

İsteme Adresi: Cihangir Akyol Sok. No. 16/A Tophane - İSTANBUL
20 liralık pul gönderilerek istenebilir.